

JUSTYNA HOLOCHER¹

Konstytucja, konstytucjonalizacja i konstytucjonalizm. Kilka uwag o współczesnych tendencjach oraz teoretyczno-prawnej propozycji ich konceptualizacji

1. Wprowadzenie

W ostatnich latach konstytucja i konstytucjonalizm stały się istotnym elementem debaty publicznej. Pojęcia te pojawiały i pojawiają się w różnych znaczeniach i kontekstach, wśród nich wyróżniają się: zasady państwa prawnego, legalizmu, odpowiedzialności konstytucyjnej, kontroli konstytucyjności aktów prawnych, Trybunału Konstytucyjnego, tożsamość konstytucyjna, aksjologia konstytucyjna, moment konstytucyjny, nadrzędność konstytucji, bezpośrednie jej stosowanie, wykładnia prokonstytucyjna czy wykładnia wrogiej konstytucji. Bezpośrednim powodem zaistnienia konstytucji w dyskusjach polityczno-prawnych oraz w świadomości społecznej był kryzys praworządności, który dotknął niemal każdy aspekt porządku prawnego, materialno-prawnego, proceduralnego i instytucjonalnego. Okoliczności te stały się pretekstem do poczynienia pewnych rozważań, głównie o charakterze historyczno-prawnym i filozoficzno-prawnym. Ich celem było przypomnienie idei konstytucjonalizmu, jej ewolucji oraz wskazanie aktualnego znaczenia w systemie prawa.

2. Konstytucja, konstytucjonalizm i konstytucjonalizacja w ujęciu historycznym

Punktem wyjścia wszelkich rozważań nad konstytucjonalizacją jako faktem oraz konstytucjonalizmem jako ideą jest oczywiście pojęcie „konstytucji”. Jego znaczenie ukształtowane zostało przez zdarzenia historyczne, czynniki

¹ Justyna Holocher – Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, ORCID: 0000-0002-4574-6848.

polityczne i społeczne, ale także idee i teorie². Ewolucję pojmowania konstytucji oraz okoliczności, w których ona następowała, opisywał niemiecki konstytucjonalista E.-W. Böckenförde³. Systematyzując jej możliwe rozumienia, pisał on o sześciu ujęciach konstytucji. W pierwszym konstytucję rozumiano jako akt nadający prawa, układ dotyczący sprawowania władzy, przewidujący określoną formę rządzenia. W drugim konstytucja jest pojmowana jako ograniczenie w różnych formach i procedurach pełni władzy monarszej. W trzecim jest widziana jako wynegocjowany układ między władzami konstytuującymi, wyraz zinstytucjonalizowanego kompromisu politycznego, który może przybrać postać zarówno układu w ramach państwa, jak i układu związkowego między samodzielnymi i autonomicznymi państwami, prowadzącego do powstania związku lub państwa związkowego⁴. Czwarte rozumienie zakładało traktowanie konstytucji jako podstawy władzy państwowej i całościowej organizacji państwa, której źródłem jest suwerenny lud⁵. Punktem wyjścia było założenie o istnieniu pierwotnego, naturalnego stanu wolności i równości prawnej pomiędzy jednostkami oraz przyjęcie modelu umowy ugruntowującej społeczeństwo. W piątym rozumieniu była widziana jako kompromis klasowy, narzędzie sprawowania władzy jednej klasy nad drugą, a niekiedy kompromis pomiędzy klasami tworzącymi określone ugrupowania polityczne, dążącymi do przeforsowania sprzecznych postulatów konstytucyjnych⁶. I wreszcie ostatnie, szóste ujęcie, było rozwinięciem rozumienia konstytucji jako podstawy władzy państwowej – konstytucja to prawny porządek i aksjologiczny fundament życia zbiorowości politycznej⁷.

W każdej z tych koncepcji konstytucję należy traktować jako akt prawny będący odzwierciedleniem i konkretyzacją różnie rozumianej myśli i idei konstytucjonalizmu, które w tzw. „momencie konstytucyjnym” pod wpływem różnych partykularizmów przejawiają się w postaci treści konstytucyjnych⁸.

Przedstawione przez E.-W. Böckenfördego rozumienia konstytucji są wynikiem obserwacji historycznych. Powstawanie, konkretyzację oraz ewolucję tych pojęć określa się jako zjawisko konstytucjonalizacji. W literaturze przedmiotu, zarówno rodzimej, jak i zagranicznej, wyróżnia się zwykle kilka wielkich fal czy przełomów konstytucjonalizacyjnych, którym odpowiadają

2 E.-W. Böckenförde, *Historyczny rozwój i różne znaczenia pojęcia konstytucja*, „Civitas” 1997, nr 1, s. 11–35; J. Friedrich, *Konstytucje i konstytucjonalizm*, w: *Konstytucjonalizm, demokracja, wolność. Wybór tekstów*, red. P. Śpiewak, Warszawa 1996, s. 11–12.

3 *Ibidem*, s. 12 i nast.

4 *Ibidem*, s. 18.

5 *Ibidem*, s. 24.

6 *Ibidem*, s. 27.

7 *Ibidem*, s. 30.

8 M. Korycka-Zirk, *Filozoficznoprawny wymiar kontroli konstytucyjności*, Toruń 2017, s. 15–16.

różne rozumienia i funkcje konstytucji⁹. Zjawisko konstytucjonalizacji od-
daje naturę fenomenów państwa, prawa, istotę i ewolucję ich powiązań oraz
wyobrażeń na ten temat. Odzwierciedla zmiany, jakie dokonały się w prawie
oraz w myśleniu o prawie – o jego tworzeniu, interpretacji, jak również o roli
i znaczeniu teorii prawa.

Autorami jednej z takich koncepcji są R. Viciano Pastor oraz R. Martinez
Dalmau, profesorowie prawa konstytucyjnego na uniwersytecie w Walencji¹⁰.
Hiszpańscy profesorowie wskazują na cztery zasadnicze i zarazem paradygma-
tyczne momenty konstytucyjne, które ich zdaniem odpowiadały europejskim i
pozaeuropejskim historycznym i ideologicznym doświadczeniom
konstytucjonalizmu. Kluczowe jest tutaj, obecne także w polskiej literaturze,
pojęcie momentu konstytucyjnego, wprowadzone przez B. Ackermana¹¹.
W zaprezentowanej teorii, interpretowanej zarówno deskryptywnie, jak i nor-
matywnie, R. Viciano Pastor oraz R. Martinez Dalmau zmianę konstytucji
powiązali z zaistnieniem szczególnych okresów w historii narodu, w którym
przeświadczenie o tożsamości suwerena pozwala osiągnąć porozumienie
co do nowej treści i formy ustroju, przewidzianej w konstytucji¹². W ujęciu
opisowym tej koncepcji podkreślany jest historyczny kontekst powstawania
konstytucji, postrzeganej jako wyraz dążeń i woli suwerena i efekt dynamicznej
partycypacji i deliberacji. W ujęciu normatywnym natomiast koncepcja ta jest
traktowana jako reguła uznania legalności zmiany konstytucji, wskazująca
kryteria, których spełnienie warunkuje dopuszczalność posłużenia się poję-
ciem „momentu konstytucyjnego”¹³. Historycznie, wedle R. Viciano Pastora
i R. Martinez Dalmau, wyglądało to następująco.

9 Zob. J. Gicquel, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris 1987, s. 44–47;
A. Jamróz, *Demokracja współczesna. Wprowadzenie*, Białystok 1993; A. Sulikowski, *Kon-
stytucjonalizm a nowoczesność. Dyskurs konstytucyjny wobec tryumfu i kryzysu moderny*,
Wrocław 2012.

10 R. Viciano Pastor, R. Martínez Dalmau, *Nowy konstytucjonalizm latynoamery-
kański. Podstawy dla konstrukcji doktrynalnej (2011)*, w: *Studia z teorii konstytucyjnego
państwa prawa*, red. A. Grabowski, J. Holoher, Kraków 2022, s. 103–137.

11 B. Ackerman, *Przyszłość rewolucji liberalnej*, Warszawa 1996; B. Ackerman, *We
the people*, t. 1: *Foundations*, Cambridge 1991; A. Młynarska-Sobaczewska, *Wokół pojęcia
momentu konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 9, s. 133–141; H. Arendt, *O rewo-
lucji*, Warszawa 2003; L. Garlicki, *O powołaniu naszych czasów do uchwalania konstytucji*,
„Państwo i Prawo” 2017, nr 9, s. 3–15; M. Florczak-Wątor, M.M. Wiszowaty, P. Radzie-
wicz, *Wyniki badań przeprowadzonych wśród przedstawicieli nauki prawa konstytucyjnego
w 2017 r.*, „Państwo i Prawo” 2018, nr 6, s. 3–35.

12 A. Młynarska-Sobaczewska, *Wokół...*, s. 133.

13 M. Ziółkowski, 2018: *dlaczego nie ma momentu konstytucyjnego w Polsce?*, [https://
archiwumosiatynskiego.pl/wpis-w-debacie/2018-dlaczego-nie-ma-momentu-konstytu-
cyjnego-w-polsce/](https://archiwumosiatynskiego.pl/wpis-w-debacie/2018-dlaczego-nie-ma-momentu-konstytucyjnego-w-polsce/) (dostęp: 23.11.2023). Podkreślić należy, że pojęcie „momentu konstytu-
cyjnego” jest sporne. Jego problematyczność wynika głównie z nieostrości kryteriów
pozwalających na stwierdzenie, kiedy dochodzi albo może czy powinno dojść do zmiany
konstytucji. W literaturze sformułowano szereg zrzutów do tej koncepcji, tak w jej ujęciu

Badacze początek pierwszego momentu konstytucyjnego datują na koniec XVIII w. Wiąże go z rewolucją burżuazyjną i towarzyszącym jej powstaniem liberalnego konstytucjonalizmu rewolucyjnego. Nurt konstytucyjny łączony był z powstaniem nowych idei i praktyk oraz ich teorii. Idee te stanowiły podstawę takich zasad jak: zasada suwerenności narodu, ograniczonego i odpowiedzialnego rządu, konstytucji jako prawa najwyższego, praw człowieka czy niezawisłości sądownictwa¹⁴. Za podstawę zaliczenia do nurtu nowoczesnego konstytucjonalizmu R. Viciano Pastor i R. Martinez Dalmau uznają nie tyle już sam w sobie rewolucyjny fakt uchwalenia konstytucji, tożsamy z zaakceptowaniem idei ustawy zasadniczej jako prawa nadrzędnego, ale jej treść, będącą zastosowaniem większości tych zasad w normatywnym wymiarze. Jak zaznaczają, nie była to jednak wówczas tendencja powszechna.

Drugi moment konstytucyjny związany jest z tendencjami i zmianami społeczno-ustrojowymi przełomu wieków XIX i XX. W okresie tym, zwanym erą konstytucjonalizmu, decydującą rolę odegrał pozytywizm prawniczy i ukształtowana na jego gruncie koncepcja państwa prawnego. Zmiany te miały różną dynamikę i charakter. W Niemczech miały bardziej konserwatywny charakter, ponieważ były oparte na zasadzie monarchicznej, we Francji natomiast bardziej postępowy, odwołujący się do idei suwerenności narodu oraz zasady podziału władzy.

W sferze państwowości i prawa ustrojowego kluczowa była koncepcja konstytucji formalnej, konstytucji jako jednolitego aktu prawnego o najwyższej mocy prawnej, regulującego podstawy ustrojowe państwa, przeciwstawiana koncepcji konstytucji materialnej, rozumianej jako zbiór najważniejszych zasad dotyczących ustroju państwowego, rozproszonych po różnych aktach prawnych. Takie ujęcie zostało przyjęte w nauce niemieckiej wraz z nastaniem pozytywizmu prawniczego, co nastąpiło w drugiej połowie XIX w.¹⁵

Trzeci moment konstytucyjny R. Viciano Pastor i R. Martinez Dalmau datują na początek XX wieku i wiążą z konstytucjonalizmem demokratycznym, będącym rezultatem konfrontacji konserwatywnego państwa liberalnego z socjalistycznymi zagrożeniami natury politycznej, społecznej i ekonomicznej, za sprawą których powrócił szczególnie mocno problem legitymizacji władzy.

I wreszcie czwarty moment konstytucyjny hiszpańscy konstytucjonałiści określili mianem konstytucjonalizmu socjalnego, którego postulaty sprowadzały się do zagwarantowania praw socjalnych. Swój normatywny

historycznym (czy i kiedy takie momenty miały rzeczywiście miejsce), jak i metodologicznym (teoretycznym).

14 A. Tarnowska, *Koncepcja nowoczesnego konstytucjonalizmu w historii prawa*, „*Studia Iuridica Toruniensia*” 2009, t. 5, s. 63; Zob. K. Wojtyczek, *Polska nauka prawa konstytucyjnego na przełomie wieków*, w: *Dwadzieścia lat transformacji ustrojowej w Polsce. Materiały 51. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego (Warszawa, 19–21 czerwca 2009 r.)*, red. M. Zubik, Warszawa 2010, s. 24.

15 M. Bożek, *Władza ustrojodawcza w konstytucjonalizmie niemieckim*, Warszawa 2013, s. 303, 305–306.

wyraz moment ten znalazł w aktualnie przywoływanych pojęciach socjalnego i demokratycznego państwa prawnego. Takie podejście, zgodnie z poglądem cytowanego przez R. Viciano Pastora i R. Martineza Dalmau J. Habermasa, połączyło ruchy emancypacyjne burżuazji i socjaldemokracji z pretensjami do uznania zbiorowych tożsamości i wymogami równości praw dotyczących kulturowych form życia¹⁶.

Opisany przez R. Viciano Pastora i R. Martineza Dalmau model rozwoju konstytucjonalizmu zbudowany został na szeregu konstytucyjnych doświadczeń, zarówno europejskich, jak i pozaeuropejskich, oraz toczonych wokół nich dyskusji. „(...) Dyskurs konstytucyjny koegzystował z różnymi systemami rządów i rozwiązaniami ustrojowymi, od postabsolutystycznych monarchii drugiej połowy XIX w., przez totalitarne reżimy wieku XX, aż po liberalną demokrację¹⁷. Różne systemy, współistniejąc z praktykami dyskursywnymi konstytucjonalizmu, prowadziły do odmiennego rozłożenia akcentów w ramach podstawowych założeń i często odmiennego traktowania różnych czynników jako przejawów i kryteriów konstytucjonalizacji¹⁸. Szczególnie istotne są te przemiany w konstytucjonalizmie, które miały miejsce po II wojnie światowej. R. Viciano Pastor i R. Martinez Dalmau podkreślają, że wiązały się one z wieloma przemianami – ustrojowymi, politycznymi i społecznymi. Miały charakter demokratyczny, połączony z socjalnymi postulatami sprawiedliwości społecznej, równości i dobrobytu obywateli. Te ostatnie były ich zdaniem w przypadku społeczeństw latynoamerykańskich konsekwencją niedoświadczenia etapu państwa socjalnego. Brak praw socjalnych i ekonomicznych był rekompensowany poprzez powstawanie globalnych mechanizmów transformacji w postaci procesów konstytucyjnych. Te mechanizmy zmiany stały się koniecznymi procesami ewolucji historycznej jako bezpośrednie rezultaty konfliktów społecznych, powstałych w czasach polityki neoliberalnej.

Zdaniem R. Viciano Pastora i R. Martineza Dalmau cechą wspólną początkowych procesów konstytucjonalizacyjnych był ich mało demokratyczny charakter, w wyniku czego konstytucje, zarówno w Europie, jak i w Ameryce Łacińskiej, miały w większości jedynie nominalne znaczenie. Ich społeczne i normatywne oddziaływanie oraz urzeczywistnianie idei sprawiedliwości było dość mocno ograniczone do zagadnień ustrojowych, a więc do organizacji

16 J. Habermas, *La lucha por el reconocimiento en el Estado democrático de derecho*, „Daimon. Revista de Filosofía” 1997, nr 15, s. 25 i nast. Z obszernej literatury na temat ewolucji od rewolucyjnego państwa liberalnego do socjalnego i demokratycznego państwa prawa zob. P. Häberle, *El estado constitucional*, México 2001.

17 A. Sulikowski, *Kryzys nowoczesnego konstytucjonalizmu. Między liberalną sędziokracją a postliberalnym populizmem*, Wrocław 2008, s. 331.

18 *Ibidem*, s. 331; zob. P. Uziębło, *Wybrane zagadnienia prawa wyborczego Ameryki Południowej (po przemianach demokratycznych końca XX i początku XXI wieku i ich wpływ na systemy rządów)*, w: *Systemy rządów. Dylematy konstytucyjnej regulacji i praktycznej funkcjonalności*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, Warszawa, 2007, s. 156–189; *Współczesne polityczno-prawne systemy państw Europy, Azji i Ameryki Łacińskiej*, red. K. Complak, P. Guerrez, J. Rosiak, Wrocław 2017.

władzy państwowej i w niektórych przypadkach do podtrzymywania podstawowych elementów formalnego systemu demokratycznego. Brakowało natomiast demokratycznej, rzeczywistej, realnej legitymizacji. Pojawiła się ona dopiero wraz z aktualnymi zmianami konstytucyjnymi i zaczęła działać w instytucjonalnych ramach, w których sąd konstytucyjny miał funkcjonować jako strażnik demokracji deliberatywnej¹⁹ i paradygmat rozumu publicznego²⁰, instytucja, która wzbogaca deliberatywną jakość demokracji, przenosząc pewne kwestie z pola walki sił politycznych na forum zasad prawnych²¹. Zmiany te miały się dokonywać zarówno poprzez wprowadzanie nowych instytucji, jak i reinterpretację starych. Co istotne, ich obecność miała być także manifestem odrzucenia ciągłości konstytucyjnej, łączonej ze starym porządkiem, którego częścią był stary konstytucjonalizm. Jednym z ideologicznych i teoretycznych uzasadnień tych zmian miał być nurt określany mianem neokonstytucjonalizmu²², rozwijany w państwach Ameryki Łacińskiej, ale także w Europie, przede wszystkim w Hiszpanii i we Włoszech. Analiza zachodzących w porządkach prawnych zmian skłoniła konstytucjonalistów oraz filozofów prawa do refleksji dogmatyczno- i filozoficzno-prawnej, sprowadzającej się do pytania o potrzebę formułowania nowego paradygmatu konstytucjonalnego. To zaś wywołało szereg pytań co do jego miejsca w koncepcjach teoretyczno-prawnych, dopuszczalności łączenia doświadczeń latynoamerykańskich z europejskimi i budowania na ich podstawie jednolitej i uniwersalnej teorii. Wątpliwość ta wynikała przede wszystkim z odmienności rozwiązań prawnych, tradycji i kultur prawnych oraz różnych doświadczeń demokratyzacyjnych państw latynoamerykańskich i europejskich. Niezależnie jednak od tych zastrzeżeń, wynikających z różnych partykularyzmów, można wskazać kilka wspólnych cech i tendencji we współczesnym konstytucjonalizmie.

3. Współczesny konstytucjonalizm z perspektywy argumentacyjnej teorii prawa

Dwudziestowieczny sposób myślenia o konstytucji był konsekwencją postrzegania prawa jako gwaranta funkcjonowania społeczeństwa w oparciu o decyzje większościowe. Konstytucja, jak pisze E.-W. Böckenförde, miała być nie tylko sposobem organizacji władzy, ale przede wszystkim projektem porządku życia społecznego, czynnikiem integrującym społeczeństwo. A skoro tak, miała promieniować na wszystkie obszary życia społecznego, co oznaczało,

19 J. Habermas, *Fatti e norme. Contributi a una teoria discorsiva del diritto e della democrazia*, Milano 1996, s. 328.

20 J. Rawls, *Political Liberalism, Extended Edition*, New York 2005, s. 231 i nast.

21 R. Dworkin, *A matter of principle*, Cambridge 1985, s. 71.

22 Neokonstytucjonalizm jest postrzegany jako inspiracja dla brazylijskiej Konstytucji Federalnej z 1988 r. oraz konstytucji Ekwadoru z 2008 r. Przykładowo ekwadorski Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 23 lipca 2009 r. stwierdził, że „nauką prawa, która rządzi państwem ekwadorskim, jest neokonstytucjonalizm”.

że miała nie tylko wyznaczać granice, poza które nie mogą wyjść decyzje polityczne, ale także formułować materialne (aksjologiczne) przesłanki działania ustawodawczego²³. Takie podejście było szczególnie widoczne zwłaszcza po II wojnie światowej i jest nadal obecne w konstytucjonalizmie w XXI w. Korresponduje z nim zjawisko konstytucjonalizacji procesu stosowania prawa, w szczególności jego wykładni.

We współczesnych porządkach prawnych, jak pisze G. Itzovitch, profesor prawa na Uniwersytecie w Bresci, można zaobserwować kilka charakterystycznych wspólnych tendencji, będących kontynuacją wskazanych wcześniej procesów, które mogą być traktowane jako wspólny punkt wyjścia nowoczesnego konstytucjonalizmu²⁴. Polegają one na konstytucjonalizacji, integracji i globalizacji porządków prawnych, co oznacza w szczególności jurydyzację i umiędzynarodowienie praw podstawowych zawartych w aktach prawnych najwyższej rangi. Wywierają one także wpływ na sposób ich stosowania, w tym także interpretacji. Cechą współczesnego konstytucjonalizmu jest zwrócenie uwagi już nie tylko na formalne aspekty państwa konstytucyjnego, ale także, a może przede wszystkim, na aspekty materialne odwołujące się do określonych wartości. Podkreśla się, że państwem (neo)konstytucyjnym nie jest takie państwo, które posiada konstytucję wyłącznie w sensie formalnym, lecz takie, które dysponuje konstytucją zdolną do rzeczywistego oddziaływania, chroniącą i urzeczywistniającą określone wartości, których wyrazem są przede wszystkim zasady konstytucyjne, także te niewyrażone wprost w tekście ustawy zasadniczej, a z niej wyinterpretowane²⁵.

Kryteria oceny (warunki) konstytucjonalizacji poszczególnych porządków prawnych przedstawił inny włoski profesor prawa, R. Guastini, wiążąc zjawisko (fenomen) konstytucjonalizacji z pojęciem konstytucyjnego państwa prawa²⁶. Jego zdaniem jest ono początkiem, a zarazem bodźcem do powstania teorii go opisującej i wyjaśniającej. R. Guastini zaproponował zestawienie kilku punktów, które pozwalają scharakteryzować konkretne porządki normatywne z perspektywy zaawansowania ich konstytucjonalizacji, rozumianej jako ich nasycenie normami konstytucyjnymi. Najogólniej rzecz ujmując, warunki konstytucjonalizacji są następujące: (i) obowiązywanie spisanej, sztywnej konstytucji, wymagającej szczególnych procedur derogacji czy zmian, bardziej kwalifikowanych niż w przypadku zwykłych, elastycznych z istoty swej ustaw;

23 E.-W. Böckenförde, *Historyczny...*, s. 31–32.

24 G. Itzovitch, *Szlachetne sny i koszmary. Teorie interpretacji konstytucji i kontekst instytucjonalny* (2017), w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa. Konstytucjonalizm, neokonstytucjonalizm, postpozytywizm*, red. A. Grabowski, J. Holocher, Kraków 2019.

25 A. Sulikowski, *Kryzys nowoczesnego konstytucjonalizmu. Między liberalną sędziokracją a postliberalnym populizmem*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2018, nr 1, t. 7, s. 328–339.

26 R. Guastini, *Uwagi o konstytucjonalizacji porządku prawnego. Przypadek włoski* (1998), w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa Konstytucjonalizm, neokonstytucjonalizm, postpozytywizm...*, s. 53–82.

(ii) kontrola zgodności ustaw z konstytucją dokonywana przez uprawnione do tego organy; (iii) przypisanie normatywnego charakteru wszystkim normom konstytucyjnym; (iv) preferowanie rozszerzającej wykładni konstytucji, wykraczającej poza językowe, literalne znaczenie tekstu, określanej często jako „nadinterpretacja” konstytucji; (v) bezpośrednie stosowanie norm konstytucyjnych; (vi) dokonywanie harmonizującej z konstytucją wykładni ustaw; (vii) zapewnienie wpływu konstytucji na stosunki polityczne.

Dla samego R. Guastiniego zestawienie to nie ma charakteru zamkniętego ani definitywnego, ma stanowić raczej punkt wyjścia do analiz i ocen procesów konstytucjonalizacji różnych porządków prawnych. Ponadto wymienione przez niego warunki nie mają jednolitego statusu, dwa pierwsze mają charakter konieczny, co oznacza, że bez ich spełnienia w ogóle nie można mówić o jakiegokolwiek konstytucjonalizacji, kolejne natomiast są warunkami wystarczającymi dla osiągnięcia określonego jej zaawansowania. Ponadto ich realizacja może być uzależniona od koncepcji systemu prawnego bądź od postaw interpretacyjnych sędziów. Co istotne także, niektóre z nich mają charakter stopniowalny i relatywny. Pozostają też w różnych wzajemnych relacjach, co nie przeszkadza w postrzeganiu procesu konstytucjonalizacji jako sekwencji powiązań, w której, jak pisze R. Guastini, wszystko do siebie pasuje²⁷.

Szczególną rolę pośród wymienionych warunków odgrywają te, które dotyczą stosowania prawa, a zwłaszcza jego interpretacji. To głównie dzięki nim dokonuje się (w ujęciu opisowym) i ma dokonywać się (w ujęciu postulatywnym) proces konstytucjonalizacji. W związku z tym można postawić ostrożną tezę o zaistnieniu kolejnej, piątej, interpretacyjnej fazy konstytucjonalizacji, której sens polega na zagwarantowaniu konstytucji, poprzez przyjęcie określonego modelu prawa oraz wizji jego stosowania, szczególnego znaczenia.

Teoretyczno-prawne wyjaśnienie tych tendencji wykładniczych dostarcza teoria konstytucyjnego państwa prawnego. Ich zaistnienie wymagało nowego podejścia analitycznego, którego efektem było sformułowanie adekwatnej teorii konstytucji, oferującej jej nowe ujęcie, z założenia odmienne od wcześniejszych, wypracowanych na gruncie prawa konstytucyjnego i pozytywistycznej teorii prawa. Głównym przedmiotem teorii konstytucyjnego państwa prawnego, jak pisze A. Grabowski, wbrew jej nazwie, nie jest konstytucyjne państwo prawa jako takie, lecz szeroko pojmowane rozumowania prawnicze, przede wszystkim interpretacyjne i walidacyjne o charakterze operatywnym, a więc związane ze stosowaniem prawa, przy szczególnym uwzględnieniu roli odgrywanej w ich ramach przez obowiązujące normy konstytucyjne i wyrażane przez nie wartości²⁸. Wizję konstytucji w tym nowym paradygmacie prawoznawstwa najtrafniej oddaje model aksjologiczny konstytucji pojmowanej

²⁷ *Ibidem*, s. 54.

²⁸ A. Grabowski, *Wprowadzenie*, w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz*, red. M. Florczyk-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2012, s. 23–24.

normatywnie. W tym ujęciu konstytucja, zawierająca – obok reguł – także zasady prawa „otwierające” systemy prawa na moralność, znajduje się na szczycie hierarchii źródeł prawa i oddziałuje na cały system prawa jako *lex superior* i jako podstawowa wskazówka dla prokonstytucyjnej, ważeniowej interpretacji ustaw zwykłych, w trakcie której ważenie zasad służy nie celom inferencyjnym, lecz ustaleniu konstytucyjnie akceptowalnego sposobu wykładni prawa obowiązującego²⁹.

Tak rozumiany konstytucjonalizm jest nie tylko opisem i analizą normatywnych, realnie istniejących i oddziałujących rozwiązań konstytucyjnych, ale także zbiorem idei, zasad i wartości mogących mieć zastosowanie w regulacjach konstytucyjnych i ich stosowaniu³⁰. Ma to rzecz jasna swoje konsekwencje dla argumentacji i interpretacji, w tym dla wyboru dyrektyw wykładni. Wpływ zasady konstytucjonalizmu na argumentację prawniczą jest powiązany z koniecznością uwzględniania argumentów konstytucyjnych i obowiązkiem dokonywania wykładni prokonstytucyjnej. Innymi słowy, mamy do czynienia z konstytucjonalizacją procesu wykładni. Jednym z jego wariantów jest przyjęcie modelu argumentacyjnego opartego na ważeniu zasad. Dotyczy to samej konstytucji, ale i aktów niższego rzędu, w szczególności ustaw. Pozostają one wprawdzie nadal, jak pisze P. Tuleja, podstawowym źródłem prawa, ale ich znaczenie zostaje w pewnym sensie ograniczone. Można spotkać się nawet z poglądem, że wraz z ukształtowaniem się zasady konstytucjonalizmu rozpoczął się kryzys ustawy³¹. Jest to wynik przypisania konstytucji charakteru nadrzędnego, skrajnie „inwazyjnego”, wywierającego wpływ na prawodawstwo, orzecznictwo, poglądy doktryny prawa, działania polityków, jak również stosunki społeczne³². Takie podejście do konstytucji oraz konstytucjonalizmu ma nie tylko znaczenie dla teorii oraz dogmatyki prawa konstytucyjnego czy praktyki jego stosowania, ale także dla teorii i filozofii prawa. Wpisuje się bowiem w jedną z głównych debat w filozofii prawa, która była i jest nadal prowadzona między nurtami pozytywistycznymi a postpozytywistycznymi, opowiadając się w większości za tezami głoszonymi przez zwolenników drugiego z tych nurtów.

Wszystko to pozwala stwierdzić, że ma miejsce kolejna faza konstytucjonalizacji, a adekwatnym narzędziem jej opisu jest postpozytywistyczna teoria konstytucyjnego państwa prawnego, zakładająca argumentacyjny model jego stosowania. Idea konstytucjonalizmu w dzisiejszym rozumieniu, podobnie jak we wcześniejszych ujęciach, oznacza legitymizację zasad ustrojowych w akcie o nadrzędnej mocy w celu stworzenia gwarancji praworządnego systemu³³.

29 *Ibidem*, s. 24.

30 C.L. Ten, *Konstytucjonalizm i praworządność*, w: *Przewodnik po współczesnej filozofii i politycznej*, red. P. Pettit, R. Goodin, Warszawa 1998, s. 508.

31 P. Tuleja, *Zastane pojęcie państwa prawnego*, w: *Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2006, s. 49–72.

32 R. Guastini, *Uwagi...*, s. 15.

33 A. Tarnowska, *Koncepcja...*, s. 63.

Teoria konstytucyjnego państwa prawnego, wychodząc od tego rozumienia, uzupełnia je o dodatkowy, konieczny warunek, którym jest argumentacyjna i prokonstytucyjna praktyka stosowania prawa. Cechą współczesnych ujęć zatem jest wyraźna zmiana akcentów w rodzaju warunków, którym przypisuje się szczególne znaczenie w urzeczywistnianiu zasady państwa prawnego.

4. Konkluzje

Przedstawione rozważania można podsumować następująco:

- Pojęcie konstytucjonalizmu jako idei czy paradygmatu w myśleniu prawniczym nie jest nowe. Jest ono powszechnie znane i używane, choć historia konstytucjonalizmu i jego funkcji społecznych i politycznych jest różna i złożona³⁴. Nowoczesny konstytucjonalizm XX i XXI w. jest bez wątpienia efektem zarówno historycznych doświadczeń, jak i teoretycznego namysłu, które pozwalają na jego pojmowanie jako uwarunkowanego wieloma czynnikami dyskursu o normatywnych ograniczeniach działań władzy i granicach stanowiącego przez nią prawa³⁵.
- Rozwój konstytucjonalizmu doprowadził do powstania państwa konstytucyjnego oraz jego teorii. Państwo konstytucyjne to państwo, którego racją istnienia i naczelną zasadą działania jest konstytucja. Jest to państwo, którego władza publiczna jest związana konstytucją wyznaczającą granice i kompetencje tej władzy. Innymi słowy państwo konstytucyjne nie jest niczym innym niż rozszerzeniem rządów prawa aż po normy konstytucyjne, zawierające także komponenty materialne, treściowe³⁶. Zakwalifikowanie konkretnego ustroju jako państwa konstytucyjnego jest wynikiem zrealizowania określonych warunków (takich chociażby jak podał R. Guastini) w pewnym wyznaczonym stopniu³⁷. Część z nich dotyczy stosowania prawa. To one w ostatnich latach nabierają szczególnego znaczenia w urzeczywistnianiu zasady państwa prawnego, wpływając na kształt i rozumienie konstytucjonalizmu. Cechą współczesnego konstytucjonalizmu jest ewolucja nie tyle samego pojęcia konstytucji, co jej znaczenia w procesie stosowania prawa. Ta zmiana w rozłożeniu akcentów pozwala twierdzić, że kolejna, piąta, faza konstytucjonalizacji realizuje się głównie dzięki zmianom w modelu stosowania prawa. Idea konstytucjonalizmu stała się podstawowym argumentem w sporach

34 Zob. U.K. Preuss, *Demokracja i konstytucjonalizm*, w: *Konstytucjonalizm, demokracja, wolność...*, s. 31–38.

35 A. Sulikowski, *Kryzys nowoczesnego konstytucjonalizmu. Między liberalną sędziokracją a postliberalnym populizmem*, „*Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna*” 2018..., s. 330.

36 A. Wróbel, *O pewnym zagrożeniu dla państwa konstytucyjnego*, s. 79–83.

37 M. Korycka-Zirk, *Filozoficznoprawny wymiar kontroli konstytucyjności...*, s. 15.

dogmatyczno-prawnych. „Argument z konstytucji”, „z konstytucjonalizmu” zyskał szczególnie mocne aksjologiczne, dogmatyczne i retoryczne uzasadnienie i znaczenie. Jest też obecny w debatach teoretyczno-prawnych, prowadzonych zarówno w duchu pozytywistycznym, jak i postpozytywistycznym. Co istotne, różnorodność podejść nie uniemożliwia ogólnej i uniwersalnej teoretycznej refleksji nad współczesnym konstytucjonalizmem, w szczególności nad konstytucyjnymi aspektami prawa i rozumowań prawniczych. Przykładem tego jest teoria konstytucyjnego państwa prawa rozwijana w szczególności we Włoszech, Hiszpanii, a ostatnio także w Polsce. Teoria ta dostarcza konstytucyjnoprawnej perspektywy analizy i kryterium oceny argumentów prawniczych. Jest przydatna wobec wzrostu znaczenia przypisywanego konstytucjom i ich interpretacji oraz źródeł wartości konstytucyjnych i ich deliberacyjnego modelu konstytuowania. Proponuje koncepcję prawa pozytywnego, wedle której porządek prawny postrzegany jest jako zbiór reguł i zasad, wśród których największą rolę odgrywają zasady konstytucyjne. Ma to znaczenie zarówno w kwestiach dotyczących obowiązywania, jak i stosowania prawa. W tych ostatnich sprowadza się to do wyznaczania przez zasady, będące standardami normatywnymi, treści i ram argumentacji ważeńiowej, uznawanej za racjonalną procedurę rozwiązywania przypadków konstytucyjnie wątpliwych i trudnych na podstawie racji natury moralnej³⁸.

Istotną, można nawet powiedzieć, że definicyjną cechą teorii konstytucyjnego państwa prawa jest jej wymiar aksjologiczny³⁹. Ma on znaczenie w każdej wersji konstytucjonalizmu, niezależnie od tego, do jakich koncepcji filozoficznoprawnych się odwołuje i czy jest przedstawiany jako konstytucjonalizm negatywny czy pozytywny. Na powrót przywołuje kwestię relacji prawa i moralności, której wyrazem są dwie podstawowe w dyskusji filozoficznoprawnej tezy, mianowicie teza o związku prawa i moralności oraz teza przeciwna, o ich separacji. Teoria konstytucyjnego państwa prawa koncentruje się na aspekcie konstytucyjnym, dotyczącym praw podstawowych, ich statusu, umocowania i uzasadnienia oraz wpływu na akceptowalny model stosowania prawa.

W tym paradygmacie wizję konstytucji, jej istotę i sposób oddziaływania na rzeczywistość normatywną i pozanormatywną⁴⁰ najlepiej oddaje model aksjologiczny konstytucji pojmowanej normatywnie, wypierający wcześniej dominujący, przyjmowany przez koncepcje pozytywistyczne,

38 M. Araszkievicz, *Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa*, w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa...*, s. 81.

39 Zob. B. Szlachta, *Aksjologia Konstytucji RP z 1997 r. Perspektywa badacza myśli politycznej*, „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 6, t. 143, s. 125–150.

40 M. Florczak-Wątor, *Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa...*, s. 67.

model deskryptywny⁴¹. Odmienne jednak od niego teoria konstytucyjnego państwa prawa postuluje zbudowanie teorii prawa nie tyle na władczości i autorytecie prawa, co na wartościach będących aksjologicznymi postawami konstytucji oraz kryteriami oceny jej samej oraz sposobu jej stosowania.

- W procesie konstytucjonalizacji, będącym procesem transformacji konkretnego porządku prawnego, centralne miejsce zajmuje rzecz jasna konstytucja, oddziałująca na cały system prawa, w tym na prawodawstwo, orzecznictwo i poglądy doktryny prawa, jak również stosunki społeczne⁴². Dzieje się to głównie poprzez nasycenie porządku prawnego „inwazyjnymi” normami konstytucyjnymi⁴³, promieniowanie konstytucji i jej bezpośrednie stosowanie, „nadinterpretację” konstytucji, w szczególności poprzez prokonstytucyjną wykładnię ustaw, podkreślenie roli zasad prawnych i związany z tym ważeniowy model interpretacji. W dyskursie prawniczym pojawiają się także argumenty bezpośrednio odwołujące się do konstytucji, takie jak chociażby „moment konstytucyjny”, „tożsamość konstytucyjna”, wykładnia wroga konstytucji czy dekonstytucjonalizacja. Pojęcia te nabierają szczególnego znaczenia w sytuacjach kryzysów konstytucyjnych.

Preferowanym rodzajem wykładni stała się wykładnia rozszerzająca, wykraczająca poza językowe, literalne znaczenie tekstu, określana również jako „nadinterpretacja” konstytucji. Pozwala ona na wywiedzenie z tekstu konstytucji norm wprost niewyrażonych, w wyniku czego znikają luki prawne, otwierające zwykle możliwości dowolnego i dyskrejonanego działania organów państwa. Stosowanie takiej wykładni sprawia, że znikają przestrzenie, w których państwo mogłoby podejmować działania niekonstytucyjne, naruszające prawa i wolności obywateli. Wykładnia taka pełni zatem rolę „gwarancyjną”, domykającą system prawny treścią konstytucyjną. W konsekwencji współcześnie pojęcie konstytucjonalizacji wiąże się ściśle z pojęciem praworządności; konstytucjonalizm jest postrzegany jako gwarancja praworządności, mogąca przeciwdziałać procesom tzw. odwrotnej tranzycji czy dekonstytucjonalizacji.

Bibliografia

Ackerman B., *Przyszłość rewolucji liberalnej*, Warszawa 1996.

Ackerman B., *We the People*, t. 1: *Foundations*, Cambridge 1991.

41 S. Pozzollo, *Neokonstytucjonalizm i specyficzność interpretacji konstytucyjnej* (1998), w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa Konstytucjonalizm, neokonstytucjonalizm, postpozytywizm...*, s. 87.

42 R. Guastini, *Uwagi...*, s. 53–82.

43 *Ibidem*, s. 53.

- Araszkiewicz M., *Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa*, w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa. Komentarz*, red. M. Florczyk-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021.
- Arendt H., *O rewolucji*, Warszawa 2003.
- Böckenförde E.-W., *Historyczny rozwój i różne znaczenia pojęcia konstytucja*, „Civitas” 1997, nr 1.
- Bożek M., *Władza ustrojodawcza w konstytucjonalizmie niemieckim*, Warszawa 2013.
- Dworkin R., *A Matter of Principle*, Cambridge, Massachusetts, London 1985.
- Florczak-Wątor M., *Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa. Komentarz*, red. M. Florczyk-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2021.
- Florczak-Wątor M., Wiszowaty M.M., Radziejewicz P., *Ankieta o Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Wyniki badań przeprowadzonych wśród przedstawicieli nauki prawa konstytucyjnego w 2017 r.*, „Państwo i Prawo” 2018, nr 6.
- Friedrich J., *Konstytucje i konstytucjonalizm*, w: *Konstytucjonalizm, demokracja, wolność. Wybór tekstów*, red. P. Śpiewak, Warszawa 1996.
- Garlicki L., *O powołaniu naszych czasów do uchwalania konstytucji*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 9.
- Gicquel J., *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Paris 1987.
- Grabowski A., *Wprowadzenie*, w: *Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa. Komentarz*, red. M. Florczyk-Wątor, A. Grabowski, Kraków 2012.
- Guastini R., *Uwagi o konstytucjonalizacji porządku prawnego. Przypadek włoski (1998)*, w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa. Konstytucjonalizm, neokonstytucjonalizm, postpozytywizm*, red. A. Grabowski, J. Holoher, Kraków 2019.
- Häberle P., *El estado constitucional*, México 2001.
- Habermas J., *Fatti e norme. Contributi a una teoria discorsiva del diritto e della democrazia*, Milano 1996.
- Habermas J., *La lucha por el reconocimiento en el Estado democrático de derecho*, „Daimon. Revista de Filosofía” 1997, nr 15.
- Itzovitch G., *Szlachetne sny i koszmary. Teorie interpretacji konstytucji i kontekst instytucjonalny (2017)*, w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa. Konstytucjonalizm, neokonstytucjonalizm, postpozytywizm*, red. A. Grabowski, J. Holoher, Kraków 2019.
- Jamróz A., *Demokracja współczesna. Wprowadzenie*, Białystok 1993.
- Korycka-Zirk M., *Filozoficznoprawny wymiar kontroli konstytucyjności*, Toruń 2017.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Wokół pojęcia momentu konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 9.
- Pozzollo S., *Neokonstytucjonalizm i specyficzność interpretacji konstytucyjnej (1998)*, w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa. Konstytucjonalizm, neokonstytucjonalizm, postpozytywizm*, red. A. Grabowski, J. Holoher, Kraków 2019.
- Preuss U.K., *Demokracja i konstytucjonalizm*, w: *Konstytucjonalizm, demokracja, wolność. Wybór tekstów*, red. P. Śpiewak, Warszawa 1996.
- Rawls J., *Political liberalism, extended edition*, New York 2005.
- Sulikowski A., *Konstytucjonalizm a nowoczesność. Dyskurs konstytucyjny wobec tryumfu i kryzysu moderny*, Wrocław 2012.

- Sulikowski A., *Kryzys nowoczesnego konstytucjonalizmu. Między liberalną sędziokracją a postliberalnym populizmem*, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 2018, nr 1, t. 7.
- Szlachta B., *Aksjologia Konstytucji RP z 1997 r. Perspektywa badacza myśli politycznej*, „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 6, t. 143.
- Tarnowska A., *Koncepcja nowoczesnego konstytucjonalizmu w historii prawa*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2009, t. 5.
- Ten C.L., *Konstytucjonalizm i praworządność*, w: *Przewodnik po współczesnej filozofii i politycznej*, red. P. Pettit, R. Goodin, Warszawa 1998.
- Tuleja P., *Zastane pojęcie państwa prawnego*, w: *Zasada demokratycznego państwa prawnego w Konstytucji RP*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2006.
- Uziębło P., *Wybrane zagadnienia prawa wyborczego Ameryki Południowej (po przemianach demokratycznych końca XX i początku XXI wieku i ich wpływ na systemy rządów)*, w: *Systemy rządów. Dylematy konstytucyjnej regulacji i praktycznej funkcjonalności*, red. T. Mołdawa, J. Szymanek, Warszawa 2007.
- Viciano Pastor R., Martínez Dalmau R., *Nowy konstytucjonalizm latynoamerykański. Podstawy dla konstrukcji doktrynalnej (2011)*, w: *Studia z teorii konstytucyjnego państwa prawa*, red. A. Grabowski, J. Holocher, Kraków 2022.
- Wojtyczek K., *Polska nauka prawa konstytucyjnego na przełomie wieków*, w: *Dwadzieścia lat transformacji ustrojowej w Polsce. Materiały 51. Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego (Warszawa, 19–21 czerwca 2009 r.)*, red. M. Zubik, Warszawa 2010.
- Współczesne polityczno-prawne systemy państw Europy, Azji i Ameryki Łacińskiej*, red. K. Complak, P. Guerrez, J. Rosiak, Wrocław 2017.
- Ziółkowski M., 2018: *dlaczego nie ma momentu konstytucyjnego w Polsce?*, <https://archiwumosiatsynskiego.pl/wpis-w-debacie/2018-dlaczego-nie-ma-momentu-konstytucyjnego-w-polsce/> (dostęp: 23.11.2023).

Konstytucja, konstytucjonalizacja i konstytucjonalizm.

Kilka uwag o współczesnych tendencjach

oraz teoretyczno-prawnej propozycji ich konceptualizacji

Streszczenie

Konstytucjonalizm jest obszarem krytycznego namysłu, obejmującym relację przepisów konstytucji do rzeczywistości oraz rzeczywistości do konstytucji. Współcześnie zasada konstytucjonalizmu jest traktowana jako podstawa demokratycznego państwa prawnego. Bywa też utożsamiana z praworządnością konstytucyjną i legalizmem konstytucyjnym. Jest realizowana poprzez wiele reguł i zasad, także tych dotyczących stosowania prawa, zwłaszcza jego wykładni. To one, interpretowane w duchu pozytywistycznym bądź postpozytywistycznym, nabierają szczególnego znaczenia w urzeczywistnianiu zasady państwa prawnego, wpływając na kształt, rozumienie i znaczenie idei konstytucjonalizmu. Teoretycznego wyjaśnienia tych tendencji dostarcza zyskująca na popularności, także w rodzimej literaturze, teoria konstytucyjnego państwa prawnego. Koncentruje się ona na szeroko pojmowanych rozumowaniach prawniczych, przede wszystkim interpretacyjnych i walidacyjnych o charakterze operatywnym, w których szczególną rolę odgrywają normy konstytucyjne i wyrażane przez nie wartości. Jako argumentacyjna teoria stosowania prawa rozumie konstytucjonalizm nie tylko jako opis normatywnych rozwiązań

konstytucyjnych, ale przede wszystkim zbiór idei, zasad i wartości odgrywających istotną rolę w uzasadnianiu rozstrzygnięć prawnych.

Słowa kluczowe: konstytucja, konstytucjonalizacja, konstytucjonalizm, teoria konstytucyjnego państwa prawa, praworządność

Constitution, Constitutionalization, and Constitutionalism: Some Remarks on Contemporary Trends and a Theoretical-Legal Proposal for Their Conceptualization

Abstract

Constitutionalism is a domain of critical reflection, encompassing the relationship between constitutional provisions and reality, as well as reality's relationship with the constitution. Today, the principle of constitutionalism is regarded as a cornerstone of a democratic state governed by the rule of law. It is often equated with constitutional legality and constitutional legality-based rule of law. Constitutionalism is implemented through numerous rules and principles, including those related to the application of law, particularly its interpretation. These principles, interpreted within either a positivist or post-positivist framework, acquire particular significance in realizing the principle of the rule of law. They influence the shape, understanding, and meaning of the concept of constitutionalism. A theoretical explanation of these trends is provided by the increasingly popular theory of the constitutional state governed by the rule of law, which has also gained traction in domestic legal literature. This theory focuses on broadly conceived legal reasoning, particularly interpretative and validation reasoning of an operational nature, where constitutional norms and the values they express play a pivotal role. As an argumentation-based theory of law application, it views constitutionalism not merely as a description of normative constitutional solutions but primarily as a collection of ideas, principles, and values that play a crucial role in justifying legal decisions.

Keywords: constitution, constitutionalization, constitutionalism, theory of the constitutional state governed by the rule of law, rule of law

